

15 priporočil za vzgojo odgovornih državljanov s pomočjo učenja tujih jezikov

Povzetek doc. dr. Brigita Kacjan in izr. prof. dr. Saša Jazbec, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Mednarodna konferenca

22. in 23. novembra 2019 je v Ljubljani potekala dvodnevna mednarodna konferenca, ki jo je organiziral Goethe institut Ljubljana. Na konferenci so strokovnjaki in strokovnjakinje, učitelji in učiteljice praktiki predstavljali svoja spoznanja, razmišljanja in praktične izkušnje na temo *Odgovorni državljani s pomočjo učenja tujih jezikov – vloga formativnega spremljanja*. Konferenca se je zaključila z okroglo mizo, na kateri je aktivno sodelovalo šest predavateljic konference. Predstavile so svoje poglede in priporočila in jih v razpravi natančneje opredelile.

Okrogle mize ob zaključku konference so se udeležile:

prof. dr. **Michaela Sambanis**, Freie Universität Berlin, Nemčija;

dr. **Jolanda Lazar**, OŠ Šalovci, Slovenija;

izr. prof. dr. **Alja Lipavic Oštir**, FF Maribor, Univerza v Mariboru /UCM Trnava, Slovaška;

dr. **Agnes Einhorn**, Center za tuje jezike, Tehnična in ekonomska fakulteta, Univerza Budimpešta, Madžarska;

Monika Krančič, OŠ I Murska Sobota, Slovenija, in **Valerija Šijanec**, OŠ Odranci, Slovenija.

Udeleženke okrogle mize so že pred razpravo pisno opredelile svoja priporočila za vzgojo odgovornih državljanov s pomočjo učenja tujih jezikov in jih v razpravi natančneje razložile. Okroglo mizo je vodil Igor E. Bergant, znani slovenski novinar, športni komentator in voditelj informativnega programa. V nadaljevanju sledi povzetek razprave na okrogli mizi in kratka obrazložitev petnajstih priporočil za vzgojo odgovornih državljanov:

Proučevanje možgan in didaktika tujega jezika

Prva udeleženka razprave je bila **prof. dr. Michaela Sambanis** iz Nemčije. Na plenarnem predavanju na konferenci je govorila o *Tujih jezikih v fokusu – proučevanju možgan in didaktiki tujega jezika*, na pobudo voditelja okrogle mize pa je takole pojasnila svoja priporočila:

Uvodoma je menila, da učenje tujih jezikov za posameznika ne bi smelo biti le „osebni okras“, ker ima tudi oz. predvsem kulturno in gospodarsko funkcijo. Po njenem mnenju doseže družba oz. država občuten napredek in veliko prednost, če učenje tujih jezikov poteka sistematizirano. Že iz tega razloga bi morale obstajati zanimanje za pozitivne učinke učenja tujih jezikov, ki se

odražajo tudi v družbi. Tako se prvo priporočilo (**Priporočilo št. 1**) glasi: *Pouk tujega jezika mora biti ustrezno obravnavan in kot eden izmed ključnih delov izobraževanja ustrezno umeščen v kurikule.*

Omenjeni dobiček in prednost sta po mnenju Sambanisove največji, če se pouk tujega jezika začne že v zgodnjem otroštvu, drugi jeziki pa se lahko uvajajo do mladostništva. Izkoristiti velja naravno radovednost otrok in mladostnikov, poleg tega pa sta pomembna elementa učenja tujih jezikov tudi raznolikost in gibanje. Predvsem pri mladostnikih je treba vzpodbujati in izkoristiti njihove velike potenciale, ki nastanejo s prestrukturiranjem možganskih struktur. Izhajajoč iz spoznanj o proučevanju možgan je Sambanisova predlagala naslednje priporočilo (**Priporočilo št. 2**): *Otroštvo in mladostništvo sta za jezikovno izobraževanje zelo primerni in plodni obdobji, kar morajo odločevalci na nivoju države nujno prepoznati in ustrezno obravnavati.*

Novejše študije na področju t. i. Embodied Learning kažejo, kot navaja Sambanisova, da vključitev gibanja v učni proces odločilno vpliva na doseganje učnih ciljev in s tem tudi na doseganje ciljev pri učenju tujega jezika. Zato se tretje priporočilo Sambanisove (**Priporočilo št. 3**) glasi: *Spoznanja in dognanja z raziskovalnega področja Embodied Cognition je treba upoštevati in prenesti v prakso.*

Novosti na področju merjenja dosežkov

Dr. Agnes Einhorn je bila naslednja udeleženka okrogle mize. Na konferenci je imela plenarno predavanje z naslovom *Odgovorni državljani in odgovorni učitelji – novosti na področju merjenja dosežkov*. Že na predavanju je izpostavila, da so jasne povratne informacije tiste, ki omogočajo učinkovito vrednotenje dosežkov. Informacije o dosežkih učencev in učenk lahko uporabijo tako učitelji in učiteljice kot učenci in učenke za to, da načrtujejo ustrezne ukrepe in zarišejo potrebne učne poti. S tem postavijo v središče vrednotenja učenje v prihodnosti in ne v preteklosti, kar se prepogosto dogaja. Tabuiziranje napak, ki se danes dogaja pogosto kot kaznovanje napak, praviloma vodi k učnim blokadam in ne k zavestnemu učnemu napredku. Prvo priporočilo (**Priporočilo št. 4**), ki ga je v tem kontekstu predlagala Einhornova, se glasi: *Vrednotenje dosežkov je treba usmeriti v prihodnost, ga natančno načrtovati in vključiti v učni proces od vsega začetka. Tako se bodo učenci in učenke učili iz napak, ki so razvojno pogojene, normalne, in bodo znali sami popraviti nepravilno formulirane in neustrezne učne produkte.*

Naslednji pomembni dejavnik učenja tujega jezika je po mnenju Einhornove avtonomija učenja, ki jo je treba bolj intenzivno vzpodbujati. To je možno le, če učenci in učenke ozavešajo učni proces in učni napredek in če lahko učenci in učenke evalvacijo, ki jo opravi učitelj ali učiteljica skupaj z učenci in učenkami, obrnejo sebi v prid in jo udeležijo. Na tak način učenci in učenke razvijajo in nadgrajujejo svojo kompetenco kritičnega mišljenja. V tem kontekstu Einhornova priporoča (**Priporočilo št. 5**): *Učenke in učence je treba vključiti v proces vrednotenja, saj tako ohranjajo možnosti aktivne udeležbe v učnem procesu.*

Vključevanje formativnega vrednotenja v šolski vsakdan je zahtevno in mora potekati počasi, premišljeno in nadzorovano. Praktična izvedba je potem enostavnejša, zlasti če so temeljna

načela formativnega vrednotenja obravnavana, dogovorjena in zavezujoča za vse udeležene učitelje in učiteljice. Uvajanje novosti na področju vrednotenja bistveno olajšata izmenjava informacij in izkušenj med učitelji in učiteljicami in njihovo intenzivno sodelovanje. Tretje priporočilo (**Priporočilo št. 6**) se tako glasi: *Vključevanje novosti na področju vrednotenja in prenos v prakso je treba načrtovati premišljeno. O temeljnih načelih se je treba dogovoriti na nivoju šole, proces dela učiteljev in učiteljic pa naj spremljajo ekspertne skupine. Učence in učenke je treba vključiti v proces ocenjevanja in jim pri tem omogočiti aktivno vlogo.*

CLIL oz. CLILiG¹

Dr. Jolanda Lazar, učiteljica nemščine na OŠ Šalovci, nekdanja ravnateljica, začasna sodelavka na ministrstvu za šolstvo, je svoja priporočila strnila v možnostih uvajanja pristopa CLIL pri pouku tujega jezika, ki lahko na različne načine pripomore k vzgoji odgovornih državljanov. V tem kontekstu, meni Lazarjeva, je izjemno pomembno, da se opredeli izhodiščni položaj vsakega učenca in učenke, tj., da se evidentirata nejezikovno in jezikovno znanje in védenje in da učenke in učenci na tej podlagi dobijo smiselne povratne informacije. Prvo priporočilo Lazarjeve (**Priporočilo št. 7**) je naslednje: *Učencem in učenkam je treba natančno in smiselno razložiti proces formativnega spremljanja in jim dati uporabne povratne informacije. Prav tako je pomembno, da pri učencih in učenkah vzpodbujamo kritični pristop do svojega znanja, védenja, učenja in da jim predstavimo najrazličnejše možnosti pridobivanja informacij.*

Kritični pristop do informacij po mnenju Lazarjeve pomeni, da so učenke in učenci sposobni, kolikor hitro se le da, samostojno in učinkovito iskati informacije, da so sposobni informacije kritično presojati in tako aktivno prispevati k procesu učenja. K temu sodi nujno in neobhodno medpredmetno sodelovanje učiteljev in učiteljic, saj intenzivno delo z avtentičnimi besedili (med drugim tudi pridobivanje bralnih strategij in strategij učenja) pozitivno vpliva na bralne kompetence tako v tujem kot tudi v maternem jeziku. Drugo priporočilo (**Priporočilo št. 8**) Lazarjeva opredeli, kot sledi: *Pridobivanje bralnih strategij in strategij učenja v okviru CLIL-a/CLILiG-a, torej pridobivanje metaznanja, omogoči učencem in učenkam učinkovito delo pri pouku tujega jezika, maternega jezika, a tudi pri drugih nejezikovnih predmetih. Za tak učinek je potreben intenziven medpredmetno usmerjen proces učenja, tj. proces, ki povezuje sicer zelo različne predmete.*

Ena izmed naslednjih prednosti pristopa CLIL je po mnenju Lazarjeve dodatna motivacija učencev in učenk, ki pa jo morajo učitelji in učiteljice usmerjeno vključevati v učni proces. To je možno z vključevanjem kooperativnih metod, kar morajo učenci in učenke najprej prepoznati kot dodano vrednost na osebni ravni in nato tudi vključiti v nadaljnji proces učenja. Pri tem je pomembno, da se med sabo primerjajo učni načrti in katalogi znanj in da se v njih najdejo stične točke. Pri tem ne smemo pozabiti, da učenje tujega jezika pomaga tudi pri razumevanju maternega jezika. Naslednji ključni pojem, ki ga moramo v tem kontekstu omeniti, je

¹ CLIL je akronim za *Content and language integrated learning* (gre za kombinirano učenje nejezikovnih vsebin v nekem tujem jeziku), končnica -iG v akronimu CLILiG pa omeji ta koncept na tuji jezik nemščino (iG = „in German“).

individualizacija učnega procesa, to pomeni, da mora vsak učenec oz. učenka najti svojo vlogo v celotnem procesu učenja in poučevanja. Tretje priporočilo (**Priporočilo št. 9**) po Lazarjevi se tako glasi: *Nejezikovne vsebine, raba tujega jezika in vključevanje maternega jezika so trije elementi motivacije pouka tujega jezika po pristopu CLIL. Če temu dodamo še sodelovalno delo oz. učenje, to pomeni, da učenci in učenke prevzemajo aktivno vlogo in da lahko glede na individualno različne in različno razvite kompetence najdejo tiste vloge oz. delovna področja, kjer so dobri oz. boljši kot na drugih področjih, kar vključuje jezik pa tudi druge nejezikovne vsebine oz. strokovne predmete (npr. v okviru CLIL-a).*

Problemsko učenje tujega jezika

Izr. prof. dr. Alja Lipavic Oštir je pomen CLIL-a in problemsko učenje obravnavala v sodelovanju s kolegico že v okviru predavanja na konferenci. Problemski pristop, meni Lipavic Oštirjeva, postavlja v središče učenca oz. učenko in biti v središču pomeni, da se učenci in učenke zavestno in ciljno ukvarjajo z različnimi problemi in svojo energijo usmerjajo v njihovo reševanje oz. v naloge. Nikakor pa to ne pomeni, da so učenci in učenke zaviti v vato in da jih ubranimo pred vsem, kar se zdi „nevarno“ in naporno. Žal na tem področju, tj. na področju problemskega učenja, pouk tujega jezika močno zaostaja za predmeti s področja naravoslovja. Konkretno se njeno prvo priporočilo (**Priporočilo št. 10**) glasi: *Odločevalci, predvsem Zavod za šolstvo in šolsko ministrstvo, morajo prevzeti skrb za to, da bo starosti primerno problemsko učenje in poučevanje postalo tudi del pouka tujih jezikov.*

Eden izmed pozitivnih učinkov problemskega učenja je ta, da preprečimo t. i. „kognitivno poniževanje“ (neke vrste kognitivno podcenjevanje). S tem je mišljena obravnava tem, ki niso primerne starosti učencev in učenk in ki jih razumejo kot podcenjevanje oz. poniževanje.² To lahko preprečimo tako, da v pouk tujega jezika bistveno bolj vključimo medpredmetno povezovanje oz. medpredmetne vsebine. Lipavic Oštirjeva tako drugo priporočilo (**Priporočilo št. 11**), ki nadgrajuje Priporočilo št. 8, opredeli takole: *Medpredmetne povezave in medpredmetne teme bi morale biti osnovno načelo v celotnem šolskem sistemu v Sloveniji, kar spet postavi v ospredje razprave odločevalcev in njihove pristojnosti.*

Problemsko učenje in medpredmetno povezovanje pri pouku sta pomemben korak k moderni šoli, ki je usmerjena v prihodnost in ne ostaja zasidrana v preteklosti. Žal so v Sloveniji na področju šole možnosti za uvajanje in uveljavljanje modernih metod poučevanja zelo omejene tudi z zakonodajo. Takšni veliki preobrati morajo imeti podporo stroke in podporo odločevalcev. A ne samo ministrstva in zavoda, tudi univerzitetni študijski programi za izobraževanje učiteljev morajo te novosti, ki so znanstveno dokazane in ki so se izkazale za praktično učinkovite, vključiti med obvezne vsebine in usposobiti bodoče učitelje in učiteljice za delo po tovrstnih novih učnih metodah. Izhajajoč iz povedanega Lipavic Oštirjeva zapiše svoje tretje priporočilo (**Priporočilo št. 12**): *Za delo po metodi t. i. Soft-CLIL pri pouku tujega*

² Ko si star devet let, že poznaš in obvladaš barve, dele telesa, živali idr., teh konceptov se ni treba še enkrat učiti, naučiti se moraš samo še, kako se to imenuje, oz. izraze v tujem jeziku.

jezika je potrebno posebno izobraževanje in spopolnjevanje učiteljev in učiteljic, poleg tega pa so potrebna tudi ustrezna učna gradiva. Za oboje so odgovorni nosilci odločitev.

Uvajanje formativnega spremljanja v vsakdan učiteljev in učiteljic

Monika Krančič (OŠ I Murska Sobota) in **Valerija Šijanec** (OŠ Odranci) sta v svojih razmišljanjih izpostavili nekatere praktične vidike uvajanja formativnega spremljanja v šolski vsakdan. Poudarili sta, da formativno spremljanje zelo pripomore k temu, da so učenci in učenke motivirani in bolj aktivno udeleženi pri pouku, da čutijo, da jih učitelji in učiteljice jemljejo resno in da lahko vse svoje znanje in védenje pokažejo na neki njim primeren način. Da lahko vse to dosežemo, pa je potrebno naslednje, tj. njuno prvo priporočilo (**Priporočilo št. 13**): *Elemente formativnega spremljanja je treba postopoma uvajati in integrirati v pouk, smiselno je npr. preverjanje predznanja učencev in učenk, da dobimo celotno sliko razreda, nato sledi uzaveščanje dejanskih ciljev učenja (zakaj se učim, kje lahko uporabim to znanje ...) in šele v naslednjem koraku sledi določanje kriterijev, pri čemer so udeleženi tako učitelj oz. učiteljica kot učenci in učenke.*

Ker so vse šole zelo dobro opremljene z IKT-tehnologijo, npr. z digitalnimi mediji, morata biti njihova raba in vključevanje v pouk po mnenju Krančičeve in Šijančeve smiselna in ciljna in ne pretirana. Učence in učenke moramo usposobiti za kritični pristop do vseh medijev. Dobiti morajo natančna navodila, kako in zakaj naj rabijo tablice ali pametne telefone, in tudi informacije o tem, ali je raba smiselna in ciljna. Iz navedenega izhaja njuno drugo priporočilo (**Priporočilo št. 14**): *Razpoložljivo IKT-tehnologijo velja omejeno, a smiselno vključevati v pouk tujega jezika, pri tem pa je še naprej treba skrbeti za metodično različnost in pestrost pouka.*

Krančičeva in Šijančeva sta poleg navedenega poudarili še velik pomen kolegialnega opazovanja pouka. Po njunem mnenju naj bi bilo nekaj naravnega, da se „pouk odpre za kolege in kolegice“, čeprav praksa ni nujno takšna. Brez pomoči kolegov oz. kolegic ali supervizorjev, ki že imajo izkušnje z uvajanjem formativnega spremljanja, ima učitelj ali učiteljica bolj malo možnosti za uspeh. Prenos znanj in izkušenj z enega učitelja, ene učiteljice na drugega učitelja oz. drugo učiteljico ali prenos znanj na drug predmet sta povezana s številnimi težavami, ki jih je brez sodelovalnega dela težko odpraviti. Treba bi bilo ustanoviti manjše skupine, katerih skupni izziv bi bil premostiti začetne težave. A tudi to ne bo učinkovalo, če pri učiteljih in učiteljicah ne bo volje in pripravljenosti za uvajanje novosti, za spremembe in za preizkušanje. Svoja stališča sta strnili v tretje priporočilo (**Priporočilo št. 15**): *Vsak učitelj in vsaka učiteljica mora „odpreti svoj pouk za kolege in kolegice“, saj bo le tako možna kakovostna, informativna izmenjava mnenj in stališč ter možnih rešitev za različne izzive.*

Če strnemo, lahko ugotovimo, da so se na vseh nivojih izobraževanja pokazali vidiki, ki so potrebni prenove, posodobitve in prestrukturiranja. V tem smislu so tudi vsi akterji v celotnem sistemu šolanja in izobraževanja pozvani, da prevzamejo svoj del odgovornosti in prispevajo k razvoju sodobne, v prihodnost usmerjene šole. Samo tako lahko izobraževalni sistem v

Sloveniji vzgaja odgovorne državljane za odgovorno in uspešno Slovenijo in za empatično Evropo, Evropo po meri državljanov in državljanek.